

Seminarie- och diskussionsdag kring *in situ*-bevarande av vilda kulturväxtsläktingar

Tisdagen 10 september 2019
Naturum Vattenriket, Kristianstad

Mötesanteckningar

För sammanställningen svarar Anna Palmé, NordGen och Jens Weibull, Jordbruksverket

A. Välkomsthälsning

Jens Weibull, Jordbruksverket och Carina Wettemark, chef för Biosfärenheten Vattenriket, välkomnade alla till mötet.

B. Presentationsrunda

Deltagarna presenterade sig själva.

C. Det nordiska *in situ*-projektet

Anna Palmé, NordGen, presenterade en sammanfattning av resultaten från två samarbetsprojekt - finansierade av Nordiska Ministerrådet - om bevarande av vilda kulturväxtsläktingar (Appendix 1). Projekten, som leddes av NordGen, samlade deltagare från alla de nordiska länderna och är de första nordiska samarbetsprojekten om *in situ*-bevarande. Projekten har bland annat resulterat i ökat samarbete på detta område, olika typer av kommunikation om vilda kulturväxtsläktingar och deras betydelse, policyrekommendationer, checklistor med samtliga resp. prioriterade nordiska kulturväxtsläktingar, och förslag på platser med områdesskydd som skulle kunna vara lämpliga för bevarande av vilda kulturväxtsläktingar.

Projektets resultat har, bland annat, sammanfattats under följande länkar:

- Nordisk hemsida om vilda kulturväxtsläktingar: www.nordgen.org/CWR
- Nordisk checklista <https://www.gbif.org/dataset/8027d8d5-c8bc-4d54-bee9-f854f141b442>
- Prioriterad lista: <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.5688130.v1>
- Slutrapport: <http://norden.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1335894&dswid=-4398>
- Policyrekommendationer: <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.7558658.v1>

Anna framhöll i sin presentation fyra konkreta åtgärder som sammantaget kan leda till en bättre aktivt förvaltning av dessa viktiga genetiska resurser, nämligen

- att de omnämns som bevarandevärda i skötselplanen för det skyddade området;
- att man inkluderar övervakning av vilda kulturväxtsläktingar i samma skötselplan;
- att man klargör vilka regler som gäller för nyttjande av de vilda kulturväxtsläktingarna i området, och
- att man registrerar informationen om de bevarade populationerna av kulturväxtsläktingar i en publik databas.

D. Resultat från en fördjupad svensk analys

Jens Weibull, Jordbruksverket, presenterade resultaten från en fördjupad analys av lämpliga områden för bevarande av vilda kulturväxtsläktingar i Sverige (Appendix 2). Analysen pekade ut Kristianstad Vattenrike som det område som innehöll mest diversitet av alla de analyserade platserna med områdesskydd. Totalt skulle det behövas 212 skyddade områden för att bevara den viktigaste inomartsvariationen hos de 115 prioriterade vilda kulturväxtsläktingarna.

Jens framhöll att analysen vilade på uppgifter från GBIF Sweden, men att underlaget på en dryg halv miljon datapunkter, rymde en del osäkerheter vad gällde arters utbrednings- och förekomstuppgifter. Vissa taxonomiska egenheter hade också observerats i underlaget. Han sammanfattade med att understryka vikten av att se över informationen om skyddade områden i landet, liksom kopplingarna mellan *ex situ*- och *in situ*-bevarande (i genbank resp. i naturen). Han

lyfte också fram betydelsen av att analysera skyddade områden mot bakgrund av klimatförändringarna och, framför allt, två aspekter:

- för inhemska taxa gäller att försöka prediktera populationsförändringar och ev. förflyttning;
- för inkommande taxa: hur ser deras invasiva förmåga ut i olika miljöer?

E. Skyddade områden - ett juridiskt perspektiv

Olof Ekström, Naturvårdsverket, berättade om de olika typer av områdesskydd som finns i Sverige och diskuterade potentiella möjligheter för att bevara vilda kulturväxtsläktingar inom dessa områden. Generellt stöds skyddet av kapitel 7 i miljöbalken (skydd av områden) och i mindre omfattning av kapitel 8 (skydd av biologisk mångfald). Han påpekade dock att Naturvårdsverket ännu inte har tagit ställning till hur man ska arbeta med vilda kulturväxtsläktingar.

Olika typer av naturskydd:

- *Nationalparker*: Riksdag/regering fattar beslut om att inrätta dessa. Naturvårdsverket är ansvarig för beslutsunderlag och hanterar föreskrifter. Marken ägs av staten. Målet är att ett större område av unik och ursprunglig miljö ska bevaras. Det finns potential att bevara vilda kulturväxtsläktingar i dessa områden om de trivs i den utpekade miljötypen, men det kan vara svårt att göra om föreskrifterna/regleringen av nationalparker, vilket kan göra det problematiskt att inkludera kulturväxtsläktingar i dem. Fördelen är att nationalparker ligger under statlig kontroll och att andra aktörer inte behöver inkluderas i eventuell process för att lägga till kulturväxtsläktingar som ett av bevarandemålen.
- *Natura 2000-områden*. Länsstyrelser föreslår områden till Naturvårdsverket som väljer ut vad de ska gå vidare med och föreslå till regeringen. Regeringen ger sedan förslag på svenska områden till EU-kommissionen. Sverige har begränsad möjlighet att påverka vad som ska bevaras. Det krävs lobbying på EU-nivå för att föreskrifterna kring Natura 2000 ska ändras.
- *Djur- resp. Växt-skyddsområden*. Inrättas av kommuner eller länsstyrelser. Begränsar tillträde till ett visst område under en viss del av året och ibland även jakt/fiske. Fungerar som ett komplement till skydd av hotade arter och det vanligaste är att de upprättas för att skydda hotade fågelarter eller sälar, och har endast i undantagsfall upprättats för att skydda växter.
- *Naturreservat (och Kulturresevat)*. Inrättas av länsstyrelser eller kommuner. Marken kan ägas av staten eller privata markägare. I det senare fallet får markägaren kompensation för det inkomstbortfall som begränsningarna i markanvändningen innebär. Föreskrifter som är juridiskt bindande definierar naturreservatets syfte och vad som är tillåtet/förbjudet i området. Dessa föreskrifter är specifika för varje naturreservat. Skötselplanen baseras på föreskrifterna, men är inte juridiskt bindande. Att lägga till saker i skötselplanen som inte stöds av föreskrifterna kan vara problematiskt, t.ex. om det är i konflikt med hur markägaren vill utnyttja marken. För att ändra föreskrifter krävs synnerliga skäl. Skulle ett utökande av syftet till att inkludera vilda kulturväxtsläktingar kunna vara ett sådant skäl? Om det nya skyddet är i konflikt med gamla mål blir det juridiskt problematiskt, men inte om det bara utökar syftet. Om ekosystemtjänster och/eller biologisk mångfald redan är inskrivna i målen skulle skydd av kulturväxtsläktingar underlättas. Potentiellt skulle även kulturresevat kunna användas för bevarande av kulturväxtsläktingar i odlingslandskapet, men budgeten är mycket begränsad för dessa.

Några kommentarer som följde på presentationen:

- föreskrifter är ofta rätt fritt utformade och kan ge spelrum; svårast är det kanske om det råder skydd för hotade växt- eller djurarter, eller om några av Jordbruksverkets stödregler gäller;
- föreskrifterna för gamla reservat är svårare att ändra än för nya: ta med det i beräkningen! Då kan också syftet fastställas.
- kulturresevatnen borde kunna utnyttjas mer än idag men, å andra sidan, saknas det generellt medel för avsättning av sådana;
- en klok aspekt av nya reservat är att man då kan göra kopplingar till grön infrastruktur.

F. Kort vandring och info - Vattenriket

Carina Wettemark gav en presentation av Biosfärsområdet Kristianstad Vattenrike (Appendix 3). Området är ett av Sveriges 7 biosfärsområden och inrättades 2005. Biosfärsområden utses av UNESCO och är med i ett världsomfattande nätverk av områden med höga kulturhistoriska och biologiska värden.

Vattenriket har hög biologisk mångfald och 20 % av Sveriges hotade arter återfinns i området. Där finns 10 olika naturtyper finns representerade, t.ex. strandängar, kustdynlandskap och olika trädmiljöer, och 30 olika naturreservat. Viktiga delar av arbetet i området är naturvård, kommunikation och hållbart nyttjande av landskapet.

G. Skyddade områden - ett praktiskt perspektiv

Björn-Axel Beier, Naturvårdsverket, gav en presentation om skyddade områden i Sverige ur ett praktiskt perspektiv .

Större skyddade områden, som världsarvsområden, är inte särskilt operativa och kräver nationella förtydliganden. Många skyddade områden överlappar dessutom ofta varandra. Ett bra verktyg i sammanhanget, där detta framgår tydligt, är [databasen Skyddad natur](#) vilken är ständigt uppdaterad.

I Sverige finns över 5 000 naturreservat och de kan inrättas av både kommuner och landsting. Det syfte som beskrivs i reservatbeslutet styr det som kan göras inom reservatet. I en del syften nämns biologisk mångfald, i andra inte och då skulle det krävas synnerliga skäl för att beakta vilda kulturväxtsläktingar. Genetisk mångfald nämns aldrig specifikt.

Förvaltarenskapet är centralt när det gäller naturreservaten: det finns genom länsstyrelserna en stor organisation på plats för att hantera reservatsbildning.

H. Info om EU-projektet Farmer's Pride

Jens Weibull berättade om det pågående EU-projektet "Farmer's Pride" (<http://www.farmer-spride.eu/>), ett nätverksprojekt med fokus på *in situ*-bevarande av vilda kulturväxtsläktingar och lantsorter. Syftet är att skapa ett varaktigt europeiskt nätverk för *in situ*-bevarande, ökad kunskap om bevarandeformer, ett förbättrat skydd av kulturväxtsläktingar och lantsorter samt förbättrad tillgång och hållbart nyttjande av dessa genetiska resurser. Därtill vill projektet säkerställa ett starkare skydd och erkännande i nationell och europeisk policy och lagstiftning.

Aktivt bevarande av vilda kulturväxtsläktingar är idag begränsat i Europa. I Norden finns inget officiellt aktivt bevarande av kulturväxtsläktingar och de första så kallade "genetiska reservaten"

inrättades i somras i Tyskland. För närvarande är det fem reservat med fokus på bevarande av vild selleri (sl. *Apium*) och dess nära släktingar (sl. *Helosciadium*), samt ett annat för vildvin (*Vitis sylvestris*). Målet är dock att inrätta 45 reservat under de kommande månaderna.

- [Länk till webbplats om *in situ*-bevarande i Tyskland](#)
- [Länk till selleriprojektet vid Julius Kühn-Institut](#) (på tyska)

I. Diskussion och kommentarer

En viktig fråga när det gäller naturreservat är markägarens ersättning. I vissa fall kan konflikter uppstå mellan de ersättningar som markägaren får enligt naturreservatets föreskrifter och andra typer av ersättningar, t.ex. genom EU-stödsystemet i Landsbygdsprogrammet. Dubbelfinansiering är inte tillåten.

Det finns ett behov för särskilda medel för mark som inte passar in i EU-stöden, till exempel betesmark som inte uppfyller EU:s definition. En modell som skulle kunna utredas vore en särskild ersättningsform till biologiskt värdefulla marker som inte kvalificerar för andra stöd. Om detta gick att lösa skulle man kunna tänka sig att en lantbrukare får miljöersättning för 90 % av en viss given areal och annat stöd för återstoden.

Skulle begreppet "skyddsvärd art" kunna tolkas så att det innefattar vilda kulturväxtsläktingar? Definitionen är vag och det finns en hel del tolkningsutrymme.

Det finns ett behov av att sprida information om vilda kulturväxtsläktingar till dem som aktivt arbetar med naturvård inom kommuner och landsting. Det här är en fråga som de flesta inte har funderat på.

Att börja med att jobba regionalt i Skåne skulle kunna vara ett bra första steg mot aktivt bevarande av vilda kulturväxtsläktingar i Sverige. För närvarande är förlusterna i Skåne av dessa arter störst i åkermark och betesmarker.

Genom att inkludera vilda kulturväxtsläktingar i målen i t.ex. naturreservat kan man stärka argumenten för varför ett område bör skyddas.

Vore ett åtgärdsprogram (ÅGP) för samtliga vilda kulturväxtsläktingar önskvärt? Kanske inte den mest ändamålsenliga ansatsen; då är troligen ett bevarandeprogram ett bättre begrepp eftersom det inte primärt rör sig om rödlistade arter som håller på att försvinna och där specifika artinriktade åtgärder krävs för att långsiktigt behålla arter i landet.

En tydligare definition av "biologisk mångfald", en som explicit omfattar inomartsvariation och gärna omnämner vilda kulturväxtsläktingar, skulle även underlätta. Begreppet biologisk mångfald är nämligen inte definierat i Miljöbalken.

J. Uppföljning

Jens och Anna ska distribuera listor över de vilda kulturväxtsläktingar som finns i Sverige/Norden och även specifika listor över arter i 1) Vattenriket och 2) Skåne. Dessa listor kan vara en utgångspunkt för framtida arbete med bevarande av kulturväxtsläktingar.

Deltagare:

Namn	Hemvist	E-post
Mora Aronsson	SLU/Artdatabanken	mora.aronsson@slu.se
Björn-Axel Beier	Naturvårdsverket	bjorn-axel.beier@naturvardsverket.se
Olof Ekström	Naturvårdsverket	olof.ekstrom@naturvardsverket.se
Anders Hallengren	Länsstyrelsen Skåne	anders.hallengren@lansstyrelsen.se
Sara Landqvist	NordGen	sara.landqvist@nordgen.org
Pyret Ovesson	Biosfärskontoret, Kristianstad	pyret.ovesson@kristianstad.se
Anna Palmé	NordGen	anna.palme@nordgen.org
Åke Svensson	Lunds Botaniska Förening	ake.svensson@skane.se
Lena Svärd	Naturvårdsverket	lena.svard@naturvardsverket.se
Jens Weibull	Jordbruksverket	jens.weibull@jordbruksverket.se
Carina Wettemark	Biosfärskontoret, Kristianstad	carina.wettemark@kristianstad.se